

Malazgirt söweşi we seljukly okçulygy

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Malazgirt söweşi we seljukly okçulygy MALAZGİRT SAVAŞI VE SELÇUKLU OKÇULUĞU

Lise ders kitaplarının, genç nesilleri tarihten soğutmak için bililtizam oluşturulmuş izlenimi uyandıran klişeleri vardır. Bu klişeler ve onların ezberletiliş şekli, önemli tarihî olayların aslında nasıl meydana geldiğinin anlaşılmasını imkansız hale getirdiği gibi, gerçek önemlerinin farkına varılmasını da önlemektedir. Tarihteki dönüm noktalarını oluşturan sayısız önemli olay içinde Malazgirt Savaşı da, klişeleştirme çarklarından geçirilip “gizli önemsizleştirme”ye mâruz bırakılmıştır. “Türkmenlere Anadolu’nun kapılarını açan” bu savaşta ne oldu? Savaşı hazırlayan siyâsi konjonktür nasıldı? Zamanının en büyük ordularından biri olan Bizans ordusu neden yenildi? Bu yenilgide Türklerin savaş becerileri dışında hangi faktörler rol oynadı? Malazgirt’in Türkmenlerin zaferiyle sonlanması, bundan sadece 20 küsur yıl sonra Anadolu’ya dayanan ve hem siyâsî hem fikrî uzantıları günümüze kadar gelen Haçlı hareketini ne kadar tetikledi?

Tarih’in bir bilim olup olmadığı bizzat tarihçiler tarafından tartışıladsun, büyük bir kısmı subjektif olduğu su götürmez sayısız kaynaktaki verilerin karşılaştırılması bilimsel metodlar kullanılarak, en azından bilimsel bir perspektiften bakılarak yapılabilir. Verilerin analizinin akılcı bir yaklaşımla, duygulara kulak vermeksizin ve muhafazakâr reflekslerin tuzağına düşmeksizin yapılması, muhakkak ki Tarih’i bilime yaklaştıracaktır. Malazgirt Savaşı’nın böyle bir analizi için her şeyden önce, İslâmî kaynakların yanı sıra Bizans kaynaklarının da taranması gerekecektir. İkinci adım ikincil kaynaklardan dönemin siyâsî konjonktürü, tarih yazıcıların yaşamları ve politik duruşları, hattâ -yazılı

kaynak varsa- onlarla ilgili dedikodular hakkında bilgi edinmektir. Bu bilgiler ışığında birincil kaynaklarda verilen bilginin güvenilirliğini veya tarafsızlığını doğru değerlendirmek imkânı doğacaktır. Tabi bütün bu süreç içinde, analizi yapan kişinin doğup büyüdüğü coğrafya ve kültürün bilinçaltına gönderdiklerini yolundan çekmesi gerekir, ki muhtemelen sağlıklı bir analizi zorlaştıran en önemli faktör de budur.

Gerçekten de Anadolu'nun Türkmenlere ve Müslümanlara açılmasında bir önemli dönüm noktası olan Malazgirt Savaşı, birçok bilim adamı tarafından bütün bu sayılanlar dikkate alınarak incelenmiştir. Söylendiği gibi, daha o dönemin askerî kültüründe haklı bir şöhrete kavuşmuş olan Türkmen atlı okçularının müthiş becerisi zaferi getiren faktörlerden biridir. Gerçekten de Alp Arslan komutasındaki Selçuklu ordusu, kendisinden çok daha büyük bir orduyu bozguna uğratmıştır. İyi güzel de, savaşın kaderini etkileyen diğer faktörler nelerdi? Selçukluların dillere destan okçuluk becerisi tam olarak neydi? Herkesin bildiği bu klişelerin arkasında ne vardı? Malazgirt Savaşı'nda tam olarak ne oldu? Aslında savaşın birkaç yıl öncesine kısaca göz atmak yararlı olacaktır. Bizans'ın zaten zayıflamaya başladığı yıllardır. Doğu Roma batıdaki kalelerini kaybetmekte, doğuda ise İran üzerinden gelen sürekli Türk akınlarıyla uğraşmaktadır. Fatih'in Konstantinopolis'i fethedip Roma İmparatorluğu'na resmen son vermesine daha dört yüz yıl vardır, ama Bizans'ın savaş gücü azalmış, yönetiminde merkez bürokrasi ve aydın sınıfın ağırlık kazandığı bir devlet düzenine geçmiştir. Yapılan reformlarla ordunun devlet yönetimdeki rolü azaltıldığı gibi, asker sayısı ve ödenek de kısıtlanmıştır. Bazı araştırmacılar o dönemin Bizans'ı için "Bir de parlamentosu olsa, modern zamanların bir ülkesinin devlet düzenini sergilemekteydi" bile demişlerdir. Ancak, "karanlık çağlar" da denilen Ortaçağ'da "geçer akçe" olan bu değildir; özellikle de doğu sınırları bozkır savaşçılarının bitmez tükenmez baskılarına mâruz kalırken.

Son imparator X. Konstantinos ölünce, dul karısı Evdokia, bu

düzeni değiştirmenin bir yolu olarak Romanos Diogenes ile evlenir. Romanos, “strategos” unvanlı bir komutan, daha önce Peçeneklere karşı savaşmış tecrübeli bir askerdir. Konstantinos’a başkaldırdığı için tutuklanıp hapse atılmıştır. O sıralarda 30’larında ve bütün kaynaklarda yakışıklı, uzun boylu ve geniş omuzlu bir adam olarak tarif edilmektedir. Muhalif kaynaklar, Evdokia’nın Romanos’a âşık olduğunu bildirirler, ama Evdokia’nın bu evlilikte ülkenin geleceğini de düşündüğü âşikardır. Evliliğin hikâyesi ilginç ve uzundur, ama kısaca bahsetmek lazımdır: Konstantinos ölmeden önce karısının bir daha evlenmemek kaydıyla tahtta kalacağını vasiyet eder. Bununla ilgili yazılı bir belgeyi de patriğe verir. O sıralarda 40 yaşlarında, iyi eğitilmiş ve akıllı bir kadın olan Evdokia, Bizans Sarayı’nın hiç de yabancı olmadığı entrikalarla o belgeyi ele geçirir ve istediği adamlar arasındaki tek engeli kaldırır.

Romanos 1068 yılının başında imparator olarak tahta geçtiğinde, bir çok muhalifin arasında kalmıştır. Zekî bir adam olarak, politik pozisyonunun sağlamlaştırma gereğini hemen görür. Bir kaç aya kalmadan, Türklerin üzerine ilk seferini başlatır. Akıncılarla çarpışıp küçük ve önemsiz zaferler kazanır ama bu yarım yamalak başarılar bile Bizans’ın başkentinde büyük sevinçle karşılanır. Üçüncü seferinde kendisi ordunun başında değildir ve bu sefer de Türklerle yapılan küçük çarpışmalar, küçük bazı kalelerin el değiştirmesi gibi önemsiz sonuçlar getirir.

Peki bu arada Türkler ne yapmaktadır? Selçuklu ailesi İran ve Irak topraklarını ele geçirmiş, tarihe “Büyük Selçuklu İmparatorluğu” adıyla geçen devleti kurmuşlardır. Bozkırların bu gözüpek savaşçıları, Pers torunlarının çok köklü ve büyük ülkesinin yönetimine geçmişlerdir. Bu köklü kültürün kurduğu devlet düzeninin birçok öğesini benimsemekte sakınca görmeyen Türk liderler, İslâmiyetin hüküm sürdüğü bu iklimde kısa sürede “İslâm’ın bayraktarlığı”nı da üstlenmişlerdir. Devşirme sisteminden timar (ya da Selçuklu’daki adlarıyla “gulâm” ve “ikta”) sistemine kadar benimseyip geliştirdikleri birçok uygulama, sonraki Türk Devletleri tarafından da devralınacak,

Osmanlı'nın 20. yüzyıl başına kadar sürececek varlığında hiç şüphesiz rol oynayacaktır. Selçuklu Devleti'nin bir diğer avantajı da, Türk liderlerle gelen savaş gücünü, İsfahan ve Rey gibi dönemin büyük üniversite şehirlerinde yetişmiş İranlı üst düzey bürokratların entellektüel becerisiyle birleştirmiş olmasıydı. Selçuklular Farsça'yı geniş çapta kullanacaklar ve bazı bakımlardan o kadar "Fars" görüneceklerdir ki, Malazgirt Savaşı'nı anlatan Psellos gibi bazı çağdaş Bizans kaynakları onlardan "Persler" diye söz edecektir.

Maalesef Türk kültürünün olmazsa olmazı, bir yakın dostumun deyişiyle "Turan Lâneti" çirkin yüzünü burada da göstermiş, aile bireylerinin taht için birbirini yemesinden Selçuklu ailesi de nasibini almıştır. Bir istisnâ olarak Selçuk beyin torunları Çağrı ve Tuğrul beyler ülkeyi birlikte yönetmeyi başarmışsa da, önce amca-yeğen, sonra kuzenler arasında iktidar mücadelesi sürmüştür. Alp Arslan, bir önceki sultan olan Tuğrul beyin yeğeni, Çağrı beyin oğludur. Tarihî belgelerde uzun boylu ve güzel yüzlü biri olarak tanımlanır. Altı çizilen bir diğer özelliği de okçulukta becerisidir. Hattâ bir hikâyede, okula gittiği yıllarda zavallı bir adama eziyet eden bir askeri okla vurup öldürdüğünden bahsedilir. Böylece, âdil ve karizmatik bir lider olacağının habercisi kabul edilebilecek bir olay meydana gelmiş olur. İronik biçimde ölümü de okçuluk becerisiyle ilgilidir; daha doğru bir deyişle ölümünü hazırlayan okçuluk becerisine duyduğu aşırı güven, kibir olacaktır. Alp Arslan'ın çok uzun bir sakalı vardır, öyle ki, ok atarken bunu düğümler. Malazgirt Savaşı sırasında 39 yaşındadır.

Kader bu iki adamı belki de hayatlarının en önemli savaşı için karşı karşıya getirecektir. 1071 yılının başında Romanos o zamana kadar görülmemiş büyüklükte bir ordu toplar. Kaynaklar, oldukça kozmopolit olan 300.000 kişilik bir ordudan bahsetmektedir. Orduda Rumlar, Ermeniler, Frenk ve Norman gibi Batılı paralı askerler, Peçenek ve Uz'lar gibi Türkî paralı askerler vardır. Ayrıca ordu yanında mancınık gibi ağır silahlar ve kale kuşatmalarında kullanılan düzenekleri de sürüklemektedir. Romanos sadece Türk akıncılarını bezdirmek,

daha önce Türklerin eline geçmiş bir kaç kaleyi geri almak niyetinde değildir. Amacı Türklere karşı kesin bir zafer kazanmak, onları Asya içlerine kadar geri çekilmeye zorlamaktır.

Alp Arslan barış için elçi gönderir. Bölgedeki kuvveti çok azdır ve Asya içlerine dönüp ordu toplayacak zamanı yoktur. Halifenin de dahil olduğu diplomatik girişimler sonuç vermez. Romanos "Barış teklifini ancak Rey şehrinde konuşabiliriz" gibi küstah cevaplar vermekte, amacının nihâî zafer olduğunun altını çizmektedir. Romanos'un sadece Bizans Sarayı'ndaki politik pozisyonunu kuvvetlendirmek peşinde olmadığı, Türkler'i gittikçe büyüyen ve durdurulması gereken bir tehlike olarak gördüğünü varsayabiliriz. Zaten tarih, Hristiyan dünyası için bir tampon bölge olan Bizans'ın Türk baskıları altında çökeceğini gösterecektir.

Alp Arslan Halep'ten yola çıkarak Tebriz'e gelir, burada karısı Terken hatunu ve veziri Nizamü'l- mülk'ü bırakır ve 15.000 atlısıyla Ahlat'a varır. Ahlat, Van Gölü'nün batı kıyısında, bugün Bitlis'e bağlı ve Malazgirt'e otomobille yaklaşık 1,5 saat uzaklıkta bir kasabadır. Yapılan araştırmalar, 12. ve 13. yüzyıllarda, nüfusu 300.000 civarına ulaşmış büyük bir şehir olabileceğini göstermektedir. Buradaki Selçuklu mezarlığı; arkaik Türk, erken Türk-İslâm ve belki Moğol gömü geleneklerinin bir arada gözlemlenebildiği, mezartaşlarının olağanüstü taş işçiliğiyle görenler i büyüleyen bir yer. Alp Arslan Ahlat'a gelir ve ordugâhını buraya kurar. Bir çok ciddi tarihçi, Alp Arslan'ın buraya bu kadar küçük bir kuvvetle gelmediğini, ayrıca bölgeden toplanan gönüllüler ve Mirvânî emirinin kuvvetlerinin ilavesiyle Alp Arslan'ın 50.000 kişilik bir kuvvete ulaştığını söyler.

Romanos, imparator olmasından sonra Türklere karşı düzenlediği bu dördüncü ve en son seferde, devâsa ordusuyla Malazgirt Kalesi önüne gelir. Kale kısa süre önce Türkler tarafından ele geçirilmiştir ve çok küçük bir kuvvetle korunmaktadır. Kale muhafızları bir Ortaçağ geleneğinden faydalanır, "aman" dileyerek, kale halkının canının bağışlanması karşılığında kaleyi savaştan teslim eder. Bu aşamada Romanos, onun gibi

deneyimli bir komutandan beklenmeyecek hatâlar yapmaya başlar. Öncelikle, ordusuyla kaleye gireceğine kalenin biraz uzağında açık arazide etrafı hendeklerle çevrili bir açık ordugâh kurdurur. Bu tarz konuşlanma, Roma askerî kültüründe ordunun ancak bir-iki günlük gecellemelerinde uygulanagelmektedir. İkinci hatâsı, emrindeki kuvvetin bir kısmını Ahlat'a, Ahlat Kalesi'ni Türklerden almak üzere göndermesidir. Kader ağlarını örerken, Romanos Diogenes'in sayısı pek de belli olmayan, ama her halükârda Alp Arslan'ın kuvvetlerinden 3 kat veya daha büyük olması muhtemel ordusuyla, Malazgirt Ovası'nda Türklerle sıcak teması bekler.

Bugün Malazgirt Kalesi'ne gittiğinizde, kale bekçisi size kalenin 1,5 km kadar uzağında, kuru bir dere yatağının üstünde geçen ve yekpâre 6 m'lik taş bloktan yapıldığı söylenen bir köprünün olduğu yeri tarif ederek savaşın orada vukû bulunduğunu söyler. Ama buradaki arâzi şartları, tarihî belgelerin anlattığı gibi değildir. Üç gün sonra meydana gelecek olan nihâî çarpışmalarda Türkler sahte geri çekilme taktiğiyle düşmanı içine çekerek ardçı kuvvetlerin kurduğu pusuya düşürecektir. Ardçı kuvvetler, tepelerin ardında pusuda beklemektedirler. Bugün savaş alanı olarak gösterilen yer, hiç bir tepelik bölgenin yer almadığı, arka plandaki dağlarla tezat oluşturacak şekilde dümdüz bir arazidir. Bin yıl içinde arazide meydana gelmiş olabilecek değişiklikleri göz ardı etmeksizin, savaşın bu uçsuz bucaksız ovanın, yine kaleye yakın başka bir bölgesinde meydana gelmiş olması ihtimali düşünülmelidir.

Ağustos ayının son günleri yaklaşmaktadır. Doğu Anadolu'nun çok sıcak günleridir. Düşünün ki, onbinlerce asker zırhlarının içinde pişmektedir. Bu kadar büyük bir ordunun su ve diğer iâşesinin sağlanmasının bile büyük bir askerî lojistik başarı olduğu göz ardı edilmemelidir. İlk çarpışmalar, etrafta dolaşan dağınık Bizans kuvvetlerinin Türk öncü birlikleriyle sağladığı sıcak temasla başlar. Tam da bu safhada, Bizans ordusunun istihbârat zaafı ortaya çıkacaktır. Ermenistan'daki Bizans kuvvetleri komutanı Basilakis, karşılaşılan düşmanın Ahlat'taki Türk garnizonundan yağma için çıkmış dağınık

kuvvetler olduğunu iddia eder. Daha önce de o bölgede bulunan komutan, hatırı sayılır bir Türk hareketi görmemiştir. İddiasının arkasında durarak, bu “dağınık barbarları” ortadan kaldırmak için bir grup askerle ordugâhtan ayrılır. Bu birlik becerikli Türk savaşçıları tarafından “haber verecek tek bir kişi kalmayacak şekilde” yok edilir, Basilakis esir alınır. Haber alınamayan birliğin peşinden Nikeferos Byrennios komutasında giden ikinci bir Bizans kuvveti, yine Türkler tarafından pusuya düşürülür ve ağır kayıplar verir. Nikeferos yaralı olarak güçlkle kaçmayı başarır.

Daha önce Peçeneklere karşı savaşmış olmasına rağmen, Romanos’un âdeta basîreti bağlanmıştı. Bozkır savaşçısının hızlı vur-kaç’lara dayalı, sahte geri çekilmeyle düşmanı kendine çekip sonra çembere alarak yok ettiği tipik çarpışma taktiğini ilk defa görüyor gibidir. Oysa Bizans aristokrat savaşçısını Batılı şövalyelerden ayıran en önemli özelliklerden biri, eğitimlerinde sadece fiziksel kuvvete dayalı çarpışma becerisinin kazanılmasına değil, teorik bilgi edinmeye de önem verilmesidir. Savaş stratejileri hakkında yazılmış çok sayıda Bizans kaynağı vardır. Bunlardan belki de en önemlisi olan İmparator Leon (886-912)’un “Tactica” adlı eseri, Türklerle savaşta nelere dikkat edilmesi gerektiğini açıkça anlatmaktadır. Romanos Leon’un Tactica’sını okumuş olmalıdır. Buna rağmen, Selçukluların Göktürkler’den miras kalan atlı okçuluk taktiklerine karşı uygun strateji izlememiş olması şaşırtıcıdır. İnsanın aklına gelebilecek tek açıklama şudur: Leon’un “Türkler” diye bahsettikleri Orta ve Doğu Avrupa’daki Bulgarlar gibi Orta Asya menşeli milletlerdir. Onlar da tipik bozkır savaş taktiğiyle çarpışmaktadırlar. Acaba Romanos’un basiretsizliği, Büyük Selçuklu Devleti’ni, iktidardaki ailenin açık Türk kimliğine rağmen “Persler” olarak görmesinden miydi?

Üç gün süren “öncü” çarpışmalardan biri de Türklerin düzenlediği bir gece baskınıydı. Her zamanki gibi Türk hafif süvarinin hedefini şaşmayan ve yağmur gibi yağan okları ve “tuhaf” savaş nârâları Bizans ordusunda panik havası yaratmıştı. Üstelik gece olduğu için, saldırganlar Bizans

ordusundaki Peçenek ve Uz'lerden ayırd edilemiyordu da. İşte Bizans ordusundaki sayıları 15.000'i bulan Türk unsurların taraf değiştirmesi, bu öncü çarpışmalara denk gelir. Peçenek ve Uzlar, kendileriyle aynı dili konuşan ve yavaş yavaş avantajı ele geçiriyor görünen düşmana karşı savaşmak istemeyip, Alp Arslan'ın saflarına katılırlar. Romanos hâlâ akıllanmaz ve kalan Türkî unsurlara kendisine bağlılık yemini ettirmekle yetinir. Şövalyece bir davranış, ama kesinlikle pragmatist değil!..

Ağustos'un 26'sına gelindiğinde, bir kaç günlük yıpratma savaşı sonucunu vermiştir. Bizans ordusu aç, yorgun, perîşan haldedir. Burada, Romanos'un neden hâlâ Malazgirt Kalesi'ne çekilip savunma savaşına dönmediği, Ahlat'taki kuvvetlerini çağırıp Türklere karşı avantajlı konuma geçmeye çalışmadığını sormak lazımdır. Kabul etmek gerekir ki; Tarih, bazılarına açıklama getirilemeyen küçük olaylardan örülen son derece karmaşık bir ağıdır. Alp Arslan, halifenin bütün İslâm dünyasına aynı anda dua etmesini emrettiği bu Cuma gününde, ordusunun başında Malazgirt'e doğru ilerler. İslâm kaynakları, Alp Arslan'ın muharebe öncesinde askere yaptığı konuşmanın sonunda ok ve yayını elinden bırakıp topuzunu aldığını söylerler. Şüphesiz bu, ok ve yaya dayalı savaş stratejilerinin terki anlamına gelmiyordu, çünkü bütün kaynaklar savaşın Türklerin göz açtırmayan ok yağmuruyla başladığını bildirmekteler. Topuz burada nihâi sona kadar savaşmanın, düşman yok edilene kadar çarpışmanın bir sembolü olmalıdır. Yani "Her zamanki gibi düşmanı oklarımızla dağıtıp geri çekilmek yerine, onu tamamen bozguna uğratana kadar göğüs göğüse mücadele edeceğiz" anlamına geliyor olmalıdır.

Nitekim, çok sıcak bir günde iki ordu karşı karşıya gelir. Türkler kuvvetlerinin bir bölümüyle savaş alanındadır. Ardçı kuvvetler ise geride, tepelerin arkasına gizlenmişlerdir. Perdeyi, Türklerin kadim silahı yay açar. Bizans süvarisi öyle bir ok yağmuruna tutulur ki, kimse başını kaldıramaz. Piyade, süvariye bu baskı altından kurtarmak için harekete geçer, Fazla bir direnç göstermeyen Türk atlıları geri çekilmeye başlar. Eski bozkır savaş hilesi uygulamadadır. İştahla

düşmanın üstüne atılan piyade, önlerindeki tepelerin arkasından bitip şimşek gibi arkalarını saran ardçı Türk kuvvetlerini fark ettiğinde, artık çok geçtir. Bizans ordusu merkez, sağ ve sol kanat olarak hücum etmektedir. Arkada, Andronikos Dukas'ın komutasındaki ihtiyat kuvvetleri yer almaktadır. Andronikos, Romanos'un siyâsî rakibi İonnes Dukas'ın oğludur ve ihânetin pis kokusu havayı çoktan doldurmuştur. Nikeferos Byrennios'un komuta ettiği sağ kanat göz açıp kapayana kadar yok edilir. Merkezi yöneten Romanos sol kanatla birleşmeye çalışır, ama onlar çoktan Türk suvarisi tarafından sarılmış, her yandan yağın okların gazâbına uğramaktadır. Bizans ordusunda meydana gelen katlanma, bizzat Andronikos Dukas tarafından bozgun olarak nitelendirilir. Kasıtlı olarak yayılan bu haber sonucunda ihtiyat kuvvetleri moral motivasyon bakımından çöker ve savaş dışı kalır. Sonuç tam bir bozgundur. Savaşın sonucunu hafif Türk süvarisi ve ok-yayı kullanmadaki müthiş becerisinin yanı sıra, yanlış stratejiler ve ihânetler de belirlemiştir.

Hikâyenin devamı trajiktir ve iki liderin dikkat çekici kişilik özelliklerini ortaya çıkaran olaylar zincirini de başlatır. Romanos bir köle asker tarafından ele geçirilip ertesi gün sultanın önüne çıkarılır. Alp Arslan mağlup düşmanına, onun imparatorluk haysiyetine yakışır biçimde davranır. İslâmî kaynaklar ilk önce ona dört tokat attığını, bazı Batılı kaynaklar da yere çöktürüp tekmelediğini söyler. İslâm kaynaklarından birindeyse, sultanın imamının Romanos'un ensesine bir tokat indirdiği, Alp Arslan'ın ise buna öfkeleniği yer alır. Ufak tefek çelişkilere rağmen bütün kaynakların hemfikir olduğu noktaysa, daha sonrasında sultanın Romanos'u yanına oturttuğu ve ona çok iyi muamele ettiğidir. Ortaçağ için son derece sıradışı olan bu centilmenlik, cesur bir savaşçının bir diğer cesur savaşçıya gösterdiği saygıdandır. Yine o dönem için sıradışı sayılabilecek bir şey de sultanın mağlup düşmanının hayatını bağışlaması ve Konstantinopolis'e dönmesine izin vermesidir. Elbette vergi ve savaş tazminatı karşılığında. Alp Arslan'ın mağlup düşmanının yanına bir miktar Bizans askeri ve kendi askerlerinden bir

refâkatçı grup verdiği, yolun bir kısmında bizzat refâkat ettiği de bilinmektedir. Vedâ ederlerken Romanos sultana saygısını göstermek için atından inmek istemiş, Alp Arslan buna izin vermemiştir.

Ne var ki, mağlup imparator

Konstantinopolis'e çok sonra ve tutuklu olarak dönebilecektir. Siyâsî rakipleri gıyabında onu tahttan indirirler, imparatoriçe Evdokia'yı bir manastırda zorunlu ikâmete zorlarlar ve Romanos'un yakalanması için bir ordu yollarlar. Adana kalesine sığınan ve kendisine sâdık kuvvetlerle bir süre direnen Romanos, can güvenliği konusunda güvence verilince teslim olur. Bütün bu süreçte, resmî imparator sıfatıyla halktan topladığı vergiyi, söz verdiği savaş tazminatı olarak Alp Arslan'a yollamaya devam edecektir.

Romanos Diogenes, sözüne sâdık ve dürüst bir adamdır. Malazgirt Savaşı'nın iki cesur savaşçı ve iki centilmen arasında geçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Romanos'a güvenliğinin sağlanacağına dair verilen sözlerin bir hileden ibâret olduğu hemen anlaşılır. Meşhur "Bizans Entrikası" çarkı dönmeye başlamıştır. Sâbık imparator, daha başkente dönüş yolunda zehirlenmeye çalışılır. Romanos ölmez ve onu bekleyen daha kötü bir kaderin pençesine düşer, gözlerine mil çekilerek kör edilir. Cerrâhî işlem o kadar gaddarca yapılmıştır ki, devrik imparator 5-6 hafta içinde, yüzündeki yaraların enfekte olmasından ölür. Hayatının son demlerini, Kınalıada'daki bir manastırda geçirir. Öldüğü tarih 4 Ağustos 1072'dir.

Alp Arslan, Malazgirt Savaşı sonrasında doğuya, Asya içlerine döner. Yaptıkları ittifak sebebiyle Romanos Adana Kalesi'nde onun yardıma gelmesini boş yere beklerken, Alp Arslan'ın hayatı yine savaşlarla geçmektedir. Ancak sultan da Malazgirt Savaşı'nda sonra ancak 1 yıl yaşayacaktır. Sanki Malazgirt Savaşı bu iki adamın kaderini birleştirmiştir. Küçük bir kaleyi ele geçiren Alp Arslan, kaleyi teslim etmeyip direnen kale komutanı Harzemli Yusuf'u huzuruna çağırır. Ondan

istediği bilgiyi vermeyi red etmesi üzerine de idâmını emreder. Kaybedeceği bir Şey olmadığını anlayan Yusuf, çizmesinde sakladığı hançerle sultana saldırır. İslâm kaynakları, olay yerinde 2 bin kadar gulâm (köle asker) olduğunu söyler. Saldırganı tutmak isterler ama elinde ok ve yayı hazır bulunan sultan, Yusuf’u bırakmalarını emreder, yayını çekip okunu atar. Ve ıskalar! “Oku hiç bir zaman hedefini Őaşmazdı” denilen Sultan Alp Arslan, bu defa ıskalar. Her Şey göz açıp kapayana kadar olur. Yusuf hançeriyle sultanı ağır yaralar. Saldırgan Őaşkınlıktan yararlanıp kaçmaya çalışsa da, bir topuz darbesiyle öldürölür. Üç gün Azrail ile boğuşan yaralı sultan, sonunda ruhunu teslim eder. Tarih, 1072 yılının sonlarıdır...

Bu cinayetin farklı Őekillerde anlatıldığı kaynaklar da vardır. Alp Arslan’ın Yusuf’un idâmı için ellerinden ve ayaklarından dört kazığa bağlanmasını emrettiği, Yusuf “Ulan! Adam böyle mi öldürölür?!” diye yaptığı küstahça çıkıŐa sinirlenip adamlarına mahkûmu serbest bırakmalarını söylediği, onu bizzat öldürmek için okunu ve yayını alıp Yusuf’a bir ok attığı ve bu atıŐının hedefi ıskaladığı da anlatılır. Hikâyenin bu versiyonunda Alp Arslan bir seddin üzerinde oturmaktadır. Hedefi ıskalayınca ayağa kalkar ve sedden aŐađı inmek ister, bu arada ayağı takılır ve yüzükoyun yere düşer. İşte tam bu sırada Yusuf kılıçla onun beline vurur. İnandırıcı olmakla beraber, Yusuf un eline nasıl bir kılıç geçirdiğinden bahsedilmez.

Malazgirt Savaşı’yla bu coğrafyanın kaderi deđiŐecektir. Altın Çağı’nı yaŐayıp sönüŐe geçen İslâm-Arap uygarlığı, İslâm’ın bayrağını bozkırdan gelen yeni bir kavme vermiştir. Hz. Muhammed’in dini, Türklerin liderliğinde yeniden Őahlanacaktır. Hristiyan dünyasının tamponu olan Bizans büyük bir darbe yemiŐtir. Siyâsî ve fikrî uzantıları günümüze uzanan Haçlı hareketini tetikleyen unsurlardan biri hiç Őüpesiz bu savaŐtır. Malazgirt Savaşı’ndan 25 yıl kadar sonra ilk Haçlı Seferi’yle gelen Batılı Őövalyeler, bu defa karŐıllarında Türkiye Selçuklularını ve I. Kılıçarslan’ı bulacaktır. Orta Doğu’nun tarihini yazacak olan yeni bir olaylar zinciri

başlayacaktır.

Okçuluk Açısından Olaylara Yakından Bakış

Selçukluların okçuluk kültürüyle ilgili bilgimiz az sayıdaki belgeye dayanmaktadır.

Türkiye’de sistemli Selçuklu arkeolojisi Sanat Tarihi kürsülerince yapılmaktadır. Ancak okçuluk kültürüne ait malzeme sınırlıdır. Selçukluların Orta Asya milletlerine mahsus ve Osmanlı’da da devam ettiğini bildiğimiz başparmak çekişini kullandıklarını biliyoruz. Bununla ilgili tek yazılı kaynak, Hüseyinî’nin Ahbârü’l-Devleti’s-Selçukiyye’si’dir. Burada, Gazneli Mahmud ile Tus vâlisi Hacıp Câzip arasında geçen bir dialog vardır. Gazneli Mahmud istihbârata çok önem vermektedir ve olasılıkla vâliyi Selçukluları gözlemlemekle görevlendirmiştir. Hacıp Câzip Sultan Mahmud’a Selçukluların okçuluktaki başarılarını aktarır ve attıklarını vurduklarını söyler. Önlem olarak önerdiği ise “başparmaklarını kesmek” tir.

Gazneli Mahmud bu öneri üzerine “Sen ne katı kalpli adamsın! Kesinleşmiş suçları olmayan Müslümanlara revâ gördüğün muamele bu mu?” diyecektir. Nitekim Mahmud bu kadar radikal önlemler almadan bir çözüm bulacak, Selçuk’un oğullarından İsrail Arslan Yabgu’yu tutuklayıp kardeşlerine karşı rehin tutarak Selçukluların siyâsî ve askerî aktivitesini kontrol altında tutacaktır. Ancak hem rehinenin hem kendisinin ölümünden sonra Selçuklu ailesi tekrar tehlike oluşturmaya başlayacak, Mahmud’un oğlu Mes’ud, 1038 yılında Dandanakan’da Selçuklular tarafından bozguna uğratılacaktır.

Selçukluların başparmak çekişi kullandıklarına dair diğer belgeler, çinilerin üzerinde ve Rükneddin Kılıçarslan’a ait 13. yüzyıldan kalma bir sikkedeki okçu tasvirleridir. Burada resmedilen okçular (biri yaya, diğeri atlı) tam çekişe geçmişlerdir ve kirişi çeken ellerinde iki tane ilâve ok tutmaktadırlar. Bu tasvir sadece başparmak çekişine dair kesin bir kanıt olmakla kalmayıp Türklerin efsânevî “hızlı atış” tekniğine de ışık tutmaktadır. Kaynaklar Türklerin “60

saniyede 20 ok" attıklarını söylemektedir. Bu, her 3 saniyede 1 ok atmak anlamına gelir. Kiriş çeken elde tutulan oklarla yayın hızla beslenmesiyle tarihî kaynaklarda bahsedilen hızlara, hattâ daha yüksek hızlara ulaşmak mümkündür. Çocukluğundan itibaren ok atan ve Alp Arslan gibi döneminin okçuları içinde becerisiyle ayrıca sivrilen birisinin 3 oku 6 saniye civarında veya daha hızlı atabileceğini tahmin edebilirim. Bu, o dönem için akıl almaz bir atış hızıdır.

Okun hızla gezlenmesi ve düşmana atılması, muhakkak ki okçuluğun rutiniydi. Şüphesiz, böyle bir atış nispeten yakın mesafelerden yapılıyordu. Alp Arslan'ın ölümünde, saldırganın sultana hançerle saldıracak kadar yakın olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu kadar yakın mesafede bile Alp Arslan adamlarına saldırganı tutmamalarını söylemiş, hızla okunu gezleyip atmıştır. Profesyonel bir kısa mesafe koşucusu değilse, atletik bir insanın 100 metreyi 13-14 saniye civarında koşacağını varsayabiliriz. İlk 10 metredeki hızlanmadan dolayı meydana gelecek kayıplar hesaplanırsa, Alp Arslan'ın öldürülmesinde saldırganın 10-15 metre gibi bir mesafeden saldırmış olabileceği düşünülebilir. İki ilâ üç saniyede kat edilebilecek bir mesafede Alp Arslan okunu gezleyip atmış olabilir. Hedefi ıskaladığında ikinci oku gezlemeye fırsat bulamayacağı bir mesafeden. Olayın değişik versiyonlardaki anlatımları için de saldırının bu mesafeden yapıldığı tahmin edilebilir.

Olaylara yakından bakış bize başka bilgiler de verecektir. Alp Arslan'ın, günün büyük bölümünde yayını ve okunu yanında bulundurduğu düşünülebilir. Hem Harzemli Yusuf'un saldırısı hem de çocukluğunda okula giderken bir mazluma yardım etmek için yayını kullanması bunu göstermektedir. Kompozit yay teknolojisi yayın günlerce hattâ haftalarca kurulu kalmasını mümkün kıldığından, yay plastik deformasyona uğramaksızın devamlı olarak kurulu ve atışa hazır halde taşınabilir. Çok sonraki yüzyıllara ait kayıtlar, bunun Osmanlı'da da devam etmiş olduğunu göstermektedir. Busbecq'in "Türk Mektupları"nda, Kanûnî'nin elçi kabulünde elinde bir yay ve ok tuttuğu ve sinirli bir tavırla bunlarla oynadığı

anlatılmaktadır. Muhtemeldir ki; silah Saray protokolünde, belki elçi kabullerinde, törensel davranış biçimlerinin bir parçasıydı. II. Osman'ı tasvir eden bir yağlı boya tabloda da genç sultan tahtına oturmuş olarak, elinde yay ve oklarla görülmektedir.

Malazgirt Savaşı'nın başında Bizans süvarisine ok yağdırılmasında da bu hızlı atış tekniği kullanılmış olabilir. Oklar tirkeşten tek tek alınsalar dahi, zihgîr kullanan bir okçu üst üste çok hızlı ok atabilir. Tarihî kaynaklarda "tir bâran" (ok yağmuru) diye geçen saldırı şekli budur. Oklar uzun mesafeden, geniş bir parabo l çizerek uçar ve bitişik nizam ilerlemekte olan düşmanın üzerine yağar. Bu mesafelerden, ilk ok hedefine varmadan ikinci ok yaydan çıkıyor olmalıdır. Yani kelimenin tam anlamıyla gökyüzü okla dolmaktadır. Haçlı kaynakları, Türkiye Selçukluları ile yapılan savaşlarda 3 saat kesintisiz süren ok yağmurundan bahsetmektedirler. Düşmanla daha yakın muharebeye başlandığında ise, Türk savaş teknikleri bakımından daha tipik olan, kısa mesafelerden hızlı ve her yöne yapılan isabetli ok atışları devreye girer. Kısa ve uçbükümlü kompozit yaylar ve başparmak çekişi, suvarinin hemen her yöne doğru isabetli atış yapmasını sağlar.

Murat ÖZVERİ.

Not: Bu makalenin hazırlanmasında yararlandığım ana kaynakların tedarikinde verdikleri önemli destek için Hayri Fehmi Yılmaz ve Dr. Muharrem Kesik'e teşekkürü borç bilirim.

Kaynaklar:

- ♦ Busbecq, O. G., Türk Mektupları, Doğan Kitapçılık A.Ş., 2005.
- ♦ Eyice, S., Malazgirt Savaşı'nı Kaybeden IV. Romanos Diogenes (1068-1071), Türk Tarih Kurum Basımevi- Ankara, 1971.
- ♦ Fazlullah, R., Cami'ü't-Tevârih-Selçuklu Devleti, Selenge Yayınları, 2010.
- ♦ Hüseyinî, Ş., Ahbarü't Devleti's-Selçukiyye, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, II.

Dizi-Sayı 8. 2. Baskı, 1999.

♦ Kesik, M., Türkiye Selçukluları'nda Savaş Geleneği Hile ve Taktikleri, İçinde: Emecen, F. M. (ed.), Eskiçağ'dan Modern Çağ'a Ordular-Oluşum, Teşkilât ve İşlev, 245-266, Kitabevi, 2008.

♦ Râvendi, M., Rahatü-üs-Sudûr Âyet-üs-Sürûr, 1. Cilt, Türk Tarih Kurumu, 1999.

♦ Sümer, F., Sevim, A., İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı (Metinler ve Çevirileri), Atatürk Kültür, Dil, Tarih Yüksek kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XIX. Dizi_Sa.3a, 1988.

♦ Owen, C. W. C., Ok, Balta ve Mancınık, Ortaçağ'da Savaş Sanatı 378-1515, Kitabevi, 2002.

♦ Özveri, M., A History of Turkish Traditional Archery, Bow International, Ed. Number: 40, 49-52. Taryhy makalalar